

El dia a dia d'una escola segregada

Per **Sergi Picazo**

Catalunya se situa entre els deu països amb més segregació escolar a tot Europa. S'ha convertit en un dels problemes més rellevants i, alhora, un dels políticament més oblidats, de l'escola catalana. El dia a dia d'una escola o institut segregat és dur, complex i ple d'entrebancs. El despatx de les directores dels centres estan plens de carpetes amb històries personals ben fotes. Però hi ha qui no es rendeix. Aquesta és la història d'escoles que han dit prou i s'estan (re)construint. De baix a dalt.

“A

questa setmana tinc un problema: o em dedico a fons a parlar i parlar amb un dels meus alumnes perquè no deixi els estudis o responc els 200 correus electrònics de gestió que tinc a la safata d'entrada”. La directora de l'institut La Ribera, de Montcada i Reixac, Àngels Longán, té clar el que farà. L'alumne en qüestió té un entorn social i familiar molt problemàtic, no treia males notes, però fa un parell d'anys va entrar en una espiral negativa, i ara diu que vol deixar els estudis. Què serà d'ell d'aquí a deu o quinze anys? No ho sabem. Però el professorat de l'institut, que sovint ha de fer també educació social, es bolcarà perquè intenti acabar, almenys, l'ESO.

“Aixequen la mà els que heu arribat aquest any a l'escola...”, demana la directora de l'escola Tanit, situada al final d'un carrer estret i en pujada del barri de Santa Rosa de Santa Coloma de Gramenet. Quatre o cinc alumnes aixequen la mà. N'hi ha un que no l'aixeca, i un company l'avisava perquè no ha entès la pregunta. La classe té uns vint alumnes, i cinc han arribat fa poc. “Durant aquest curs, ja hem acollit 17 alumnes nous a tota l'escola, i això és un handicap per a un centre que ja té un 80% d'alumnat arribat de fora”. La ciutat de Santa Coloma només té un 25% d'immigració. El districte V, on hi ha l'escola, té poc

més del 35% d'estrangers. I, l'escola, un 80%? Alguna cosa falla.

Aquestes seran només dues de les mil batalles diàries que tindran damunt la taula aquest curs els mestres i professors dels centres amb segregació escolar de Catalunya. L'objectiu d'aquest article és, justament, donar a conèixer la realitat d'aquests centres educatius per dins: amb els problemes i, alhora també, amb les solucions. Sense tòpics ni intermediaris. Que parlin ells.

Un problema educatiu poc conegut (i sovint mal explicat)

El problema de la segregació escolar a Catalunya no es redueix, sinó que ha crescut en els últims temps. L'índex de segregació escolar, fenomen que concentra percentatges d'alumnat d'origen immigrant o de nivell socioeconòmic baix per sobre del que hi ha al seu barri, ha augmentat un 13% en els últims deu anys. Segons un informe de Save The Children, Espanya es troba al sisè lloc de la classificació europea amb les puntuacions més altes d'aquest fenomen. En els últims anys s'observa un augment de les diferències entre escoles públiques —i ja no parlem de les concertades— per culpa que alguns centres escolars han quedat, segons expliquen els professors que estan sobre el terreny mateix, “estigmatitzats” pel barri on són, pels rumors falsos que circulen entre els veïns i/o per una concentració d'alumnat amb necessitats educatives especials o condicions socioeconòmiques complicades. El problema s'ha anat expandint els

últims anys, per manca d'una política decidida d'escolarització equilibrada per part de l'administració.

Totes les escoles consultades en aquest reportatge creuen que quan parlem de segregació els problemes socioeconòmics són més rellevants que l'origen migrant de l'alumnat. “A l'escola Tanit de Santa Coloma el problema greu és que tenim una gran concentració d'alumnes amb necessitats educatives especials perquè venen de famílies amb risc social i pobres. Tenim nens que surten a les 8 del matí de casa per anar a l'escola, i que no hi tornen fins a les 8 del vespre perquè els pares treballen o no poden ocupar-se'n”, exposa la directora del centre, Montse Ruiz.

Hi ha estudis que demostren la preponderància de la segregació socioeconòmica per sobre de la segregació ètnica. Malgrat que aquesta última és la que més preocupa a escala política i social, és la segregació de classe la més invisible i la que té un impacte més negatiu en la societat. Més de 200.000 alumnes estudien en centres amb una concentració alta de famílies que estan a l'atur, que reben la renda mínima o que acaben d'arribar al país. En aquests centres és on es concentren els infants “més vulnerables” de Catalunya i amb un risc d'exclusió social molt elevat.

“L'efecte company”, trencant tòpics sobre els migrants

A més, algunes escoles acullen molts més alumnes d'origen estranger del que els tocaria pels percentatges d'immigració que hi ha al seu barri. El que per a moltes escoles és un enriquiment cultural i de coneixement d'un món divers... per a alguns pares s'ha convertit en un “problema”. Una bona mostra d'aquesta contradicció és l'escola La Guàrdia, a Sant Vicenç dels Horts: té unes instal·lacions renovades, un pati gran, un bosc dins l'escola, biblioteca infantil, llum natural a les aules, un projecte pedagògic innovador, disposa de tauletes amb finalitats educatives per als alumnes i compta amb un professorat motivat... tanmateix, la matrícula es està baixant els últims anys. “Hi ha un problema de racisme i de xenofòbia a la societat, i nosaltres creiem que el fet de tenir alumnes

L'índex de segregació escolar a Catalunya ha augmentat un 13% els últims deu anys

Els alumnes de l'escola Joan Maragall de Lleida introdueixen en la seva metodologia d'aprenentatge el llenguatge audiovisual.

Els alumnes de l'escola Tanit de Santa Coloma de Gramenet aprenen a investigar i a comprendre a través de la ciència.

d'origen immigrant fa que algunes famílies no vulguin venir a l'escola, tot i que l'alumnat surt amb totes les competències acadèmiques sense problemes", assegura Josep Gessé, director de l'escola.

El mateix tipus de prejudicis els ha patit també recentment l'escola Joan Maragall, del barri de la Bordeta de Lleida: "Alguns pares tenen por que falli el rendiment acadèmic dels seus fills. És cert que quan arriba un alumne nou comencem de zero amb ell i a vegades no ens hi podem ni comunicar. No és fàcil. Però, precisament, per ser un centre d'alta complexitat, tenim molt suport en l'acollida, menys ràtio per aula i un professorat que viu en un reptre continu per innovar i demostrar la bona feina que fem", defensa la directora, Isabel Santiago. Cal, però, trencar tòpics sobre el tema del rendiment acadèmic: des de Santa Coloma, la directora Montse Ruiz, amb trenta anys d'experiència a l'escola, explica que "la immensa majoria d'alumnes se'n surten", que "la nota mitjana a les proves de sisè de la nostra escola està gairebé a la mitjana de Catalunya" i que, això ho diu especialment orgullosa, "la millor alumna de les proves de tot Santa Coloma l'any passat va ser una nena de pares marroquins".

Al contrari del que pensa la majoria de famílies, l'alumnat d'entorn de classe mitjana i amb pares amb estudis universitaris no acostuma a empitjorar les notes en una escola amb nois i noies d'origen immigrant o de perfil socioeconòmic baix, mentre que l'alumnat d'aquest perfil sí que incrementa notablement l'èxit escolar si va amb companys de famílies benestants. És el que els estudiosos anomenen els beneficis de "l'efecte company". Segons apunta la Fundació Bofill, la segregació escolar redueix les oportunitats educatives de l'alumnat més desafavorit... i, en canvi, els resultats dels alumnes nadius en escoles amb alta presència de nousvinguts no tenen una diferència significativa respecte dels nadius que no van a centres segregats.

Uns mestres implicats al 200%

Hi ha una cara oculta de la pobresa entre l'alumnat: la qüestió emocional i psicològica. Quan es pregunta pels problemes que té l'institut La Ribera, de Montcada, el primer que respon la seva directora, Àngels Longán, és alhora el percentatge d'alumnat que té problemes econòmics a casa" i "els problemes emocionals amb què arriben alguns". Plou sobre mullat. "Per això necessitem fer un abordatge social dels problemes a l'institut". Aquest hàndicap, però, se supleix amb un professorat, en general, absolutament implicat. Combinen una bona feina pedagògica i acadèmica —la mateixa que a la resta de centres escolars— i, com explicaven a l'escola

El professorat d'aquests centres acostuma a estar motivat per revertir la situació i per pensar com innovar

Maragall de Lleida, "una feina social, emocional i, fins i tot, d'orientació i ajuda a les famílies".

El dia a dia de la majoria d'equips directius, i en general, dels mestres dels centres, és un continu de trucades, de reunions entre ells per buscar mètodes més innovadors, de xerrades amb alumnes dels passadissos. Un no parar. En conseqüència, tots els directors de centre consultats en aquest reportatge parlen sempre de la falta de temps i de recursos que pateixen. Reconeixen que, en línies generals, les coses han anat millorant els últims anys, però com que també ha augmentat la diversitat i la complexitat de les escoles, "el que tenim no és suficient". De fet, com diu Longán, de Montcada, el que més falta fa és: "Temps per aturar-se i per pensar".

El professorat d'aquest tipus d'escoles normalment hi dedica més hores que un rellotge i assegura que estan sotmesos a una major pressió. Tanmateix, els mestres i professors d'aquests centres acostumen a estar motivats per revertir la situació, fan reunions extres per aconseguir més matriculats per al curs següent i per pensar com innovar en escoles amb tanta complexitat. "No tirem mai la tovallola davant de cap problema", reivindica Josep Gessé, de l'escola La Guàrdia.

Una de les peticions generals per batallar contra la segregació passa per la situació laboral dels professionals de l'educació: una major estabilitat de la plantilla, reduir la xifra d'interins —que en alguns dels centres escolars entrevistats arriba al 70% del professorat— i per augmentar els recursos dedicats a aules d'acollida i a l'acompanyament dels nousvinguts. Com diu Longán, algunes vegades "el professor no pot entrar a un aula, obrir el llibre i fer classe com si no passés res".

Les derivades de la matrícula viva

Tant els experts com els professors consultats demanen unes polítiques

educatives municipals o de la Generalitat "decidides" i "proactives" per combatre la segregació escolar en l'arrel, i no en el símptoma. Els directors de les escoles, sobretot si ja són centres d'alta complexitat, es queixen de la falta d'equilibri amb l'alumnat amb necessitats educatives especials, de l'arribada constant d'alumnes nous a causa de la matrícula viva durant el curs i de les ràtios especialment altes d'alumnat a l'aula en determinats cursos. L'equip directiu del Joan Maragall, de Lleida, s'il·lusiona pensant que "si totes les escoles fossin realment iguals en la composició del seu alumnat, i totes tinguessin el mateix percentatge d'alumnes amb necessitats econòmiques i socials especials, no existiria el problema de la segregació ni hi hauria escoles públiques suposadament millors o pitjors". Per fer això, segons defensen, "només caldria repartir i reequilibrar millor l'alumnat entre tots els centres d'una mateixa població".

Per això, el sociòleg i especialista en la qüestió de la segregació escolar, Xavier Bonal, avisa que "cal millorar la detecció d'aquest tipus d'alumnat a la primària", ja que fins ara la detecció és d'un 5%, mentre que la taxa de pobresa infantil a Catalunya és d'un 30%. Per això, Bonal també aposta per la matrícula única, a través d'una oficina municipal que adjudicaria l'alumnat sota criteris clars, fora del sistema de primera opció, i a través d'un sistema de punts que fos "millor que l'actual".

Extraescolars i AMPA, més rellevant del que sembla

Un altre detall no menor que comenten gairebé tots els centres consultats és el problema de tenir poques activitats extraescolars i unes associacions de mares i pares febles, amb poca participació, amb quotes molt baixes o amb desconeixement de com gestionar subvencions o ajudes per a activitats o per al menjador escolar. "Quan les famílies no s'impliquen en les qüestions de l'escola... es nota", assegura Montse Ruiz, des de Santa Coloma. La força de les AMPA és un tema clau

per a totes les escoles.

Les desigualtats escolars també tenen relació amb les barreres econòmiques d'accés que té fins i tot l'escola pública: és a dir, les despeses per a les excursions, les colònies o el material escolar. El Síndic de Greuges assegura que en el cas d'escoles de barris barcelonins com Gràcia o Sarrià, les famílies abonen més de 400 euros l'any de quota en aquests conceptes, mentre que a altres escoles, com les de Nou Barris, les famílies aporten 250 euros de mitjana. Això suposa que, segons el Síndic, unes escoles públiques arriben a tenir un "ingrés anual privat" —fet pels pares— d'uns 196.000 euros, mentre que altres escoles es queden, pel mateix concepte, en només uns 50.000 euros d'ingressos privats.

Centres acostumats a innovar

La gran paradoxa és que els projectes d'aquestes escoles que lluiten contra la segregació són sovint premiats i estudiats per la seva metodologia innovadora, però aquests èxits acostumen a ser poc coneguts entre els veïns dels seus barris. Des de fa anys, experts i estudiants universitaris volen conèixer la seva innovació pedagògica o la capacitat d'adaptar-se a la diversitat migratòria... però, en canvi, les famílies del barri ni tan sols arriben a anar a les jornades de portes obertes per trencar estereotips previs. "Tenim millor imatge a l'exterior que entre els nostres veïns", es lamenta la directora de l'escola Tanit de Santa Coloma. "Els rumors sobre que aquestes escoles amb més immigrants o més alumnes empobrits tenen pitjors resultats fan mal, i no sempre són certs", conclouen des de La Guàrdia, a Sant Vicenç, ja que "els alumnes que treuen bones notes a l'escola, siguin d'origen magribí o d'aquí, segueixen traient bones notes a l'institut". "El que necessitem, sobretot, és canviar la nostra imatge entre les famílies de la zona i això farà que cada cop més, gràcies al boca-orella, tornin a matricular els seus fills a l'institut", confia la directora de La Ribera, de Montcada. Acabar amb la segregació és possible.

Escoles amb l'empremta del Projecte Magnet

La segregació existeix, i per això el projecte Magnet intenta revertir la situació afavorint les aliances dels centres amb institucions de referència que impulsin projectes educatius i culturals atractius per a les famílies. L'escola Tanit, del barri de Santa Rosa de Santa Coloma de

Gramenet, que prioritza els projectes científics, treballa conjuntament amb l'Institut de Ciències del Mar - CSIC. L'institut La Ribera, de Montcada i Reixac, té el suport d'investigadors de la Universitat de Barcelona, per aprofitar la relació del municipi amb el riu Besòs i el patrimoni natural, cultural i històric relacionat amb

l'aigua, sobretot pel mil·lenari Rec Comtal. L'Escola La Guàrdia, de Sant Vicenç dels Horts, ha signat una aliança amb la Universitat Politècnica del Baix Llobregat, que permetrà desenvolupar el potencial pedagògic de la tecnologia i la robòtica. I, per últim, l'escola Joan Maragall, de Lleida, ha comptat amb aliats del sector de la comunicació: el centre audiovisual Magical Media; els estudis de Comunicació i Periodisme de la Universitat de Lleida, i el Grup Segre, per conèixer com funcionen per dins els mitjans de comunicació.

Aina Tarabini, sociòloga i especialista en educació, va elaborar un **informe d'avaluació de l'impacte** de la fase de pilotatge del programa Magnet que posava de manifest que les escoles Magnet són un bon exemple de programes efectius en la lluita contra la segregació escolar. Malgrat això, segons apunta, la segregació escolar només es pot combatre a partir d'una acció política sistemàtica que permeti fer-hi front de forma estructural.